

Horváth Péter Iván

(Ny)elvi kérdések. 100 könnyed ismeretterjesztő cikk

(*Inter Kht.*, Tinta Könyvkiadó, Budapest, 2015, 225 pp.
ISBN 979 963 400 0106)

Lengyel Zsolt

E-mail: lengyelz@btk.uni-pannon.hu

Ha turistaként, kikapcsolódást kereső sétálóként egy erdőt akarsz bejárni, választhatsz: széles, jól kiépített és kitaposott utat vagy szűk, kanyargós ösvényeket követsz-e. Az utóbbi esetben komoly segítséget nyújtanak az útjelző táblák, de olykor magadnak is törni kell az utat. Horváth Péter Iván a második lehetőséggel él a nyelv, a nyelv működése, a nyelv használata tekintetében: járatlan ösvényekre csal, de kalauzol is, csapásokat is jelez. Önálló felfedezésre buzdít a *100 könnyed ismeretterjesztő cikk*.

A nyelvész–idegenvezető az *Előszó*ban tisztázza álláspontját, ebből három mozzanatot emelek ki:

[...] meg akartam mutatni az olvasónak, mivel foglalkozik igazában a nyelvészet [...] (9. old.)

[...] a tudomány ott kezdődik (és végződik), ahol a cél nem az álmok birodalmának építgetése, hanem a létező világ megismerése. (10. old.)

[...] a nyelv nem szentség, amelyet egyes tudatlan, erkölcstelen és hanyag emberek bepiszkítanak, hanem az értelem, az érzelem, a kultúra és a történelem közös terméke, amelyet mindenki egyenjogúan birtokol és alakít. (13. old.)

A 100 tárcát 9 témakörbe sorolja a szerző. Az ő elnevezéseit használva (a név után a cikkek száma): Idegen szavak (19), Lexikológia (19), Morfológia (14), Szintaxis (13), Általános nyelvi jelenségek (11), Népi nyelvészet/nyelvi tévhitek (8), Morfoszintaxis (6), Fonológia (5), Írás (5).

Az **Idegen szavak** témakör az egyik legnépesebb, 19 írás tartozik ide.

A **honosított idegen** (40–42. old.) a szókincs bővítésének egyik fontos forrását, az idegen szavak kérdését járja körül; ezek meghonosodásának („magyarrá válásának”) különböző fázisai vannak. A magyar anyanyelvűek többsége a *smakkol* ’ízlik’ szót még idegennek, vendégnek érzi, ha (a szóba hozott idegenszerűsége miatt) kerülni akarnánk, akkor a *cukor*, *farsang*, *krumpli*, *pohár* stb. szavak is erre a sorsa jutnának. A hangzás megtéveszthető lehet: a *rámol*, *vegetál*, *henyél*, *kapiskál* szavakat átvettük (különböző időkben a németből, latinból, szlovákból, olaszból), a hangzás magyarosítását az *-l* képző „végezte el”.

A szószemantika olykor furcsa dolgokra derít fényt: „A *minyon* tagadhatatlanul jövevény, de a *mignon* átadó nyelvi jelentése 'aranyos', azaz a szó ott még csak nem is főnév. Noha a *drink bár* angol, a *vigéc* meg német elemekből (< *Wie geht's?* 'Hogy vagy/van') áll, az említett nyelvekben nincsenek ilyen szavak” (41. old.). A *sztár trendi joggingokkal csencsel* mondat jó lehetőséget nyújt a szerző számára, hogy a meghonosodás különböző fázisait, változatait bemutassa. **A levelet kaptam, lájfé** (62–64. old.) a népetimológia kérdésével foglalkozik. Megtudjuk, hogy a *hallucinálás* 'érzéki csalódás', de ez a jelentés a szókezdet (*hall-*) hatására kezd arra szűkülni (ti. a magyarban), hogy 'téves hangérzékelés' (62. old.); a kiindulópontul szolgáló latin *alucinari* „csak” azt jelenti, hogy 'álmodozik, ábrándozik'. A cigány *hohano* 'hazudós, csaló' *hóhányó* lett; az ismeri a *dörgést* „második szava voltaképpen *dürgést*, amely a fajdkakas párzásra hívó hangja” (63. old.).

A Ballag már a médiák (80–82. old.) kiindulópontja egy tévés műsorvezető intelme: „Ne mondjuk azt, hogy *mediák*, mert az olyan, mintha azt mondanánk, hogy *rádiókok, tévékek*” (80. old.). A szerző rendszeres vizsgálatnak veti alá azokat a szókölcsonzéseket, melyekben az átadó nyelv szempontjából többes számú forma került a magyarba, így a magyar beszélők „természetesen” megtoldották egy *-k*-val, ha többes számot akartak képezni (*orgia, genitália* stb.). **A Kvadrológia** (86–88. old.) című tárca részben a számnevek világába vezet. Számnevek kölcsönzése ritkaságszámba megy, ez a szóosztály az alapszó-kincs része. Azonban ha a mennyiségi viszonyok kulturális színezetet nyernek, akkor a kölcsönzésnek nincs akadálya. Ógörög eredetre megy vissza a *monogram, monokli, monológ* stb., latinra az *uniformis, unikum, unió* stb. A 2-es és a 3-as is megjelenik ebben a szerepkörben: *dualizmus, dublőr* stb., illetve *tricikli, trigonometria, trió, trikolor*. A továbbiakban szó esik az idegen szó és a jövevény szó közti különbségről (**Százegy kis szócska**, 116–118. old.), a pleonazmusról, a tautológiáról és a redundanciáról (**Jó, jobb... legoptimálisabb**, 118–120. old.), valamint a purizmusról. **A guglizó szingli** (122–124. old.) – többek között – azokat a fonetikai/fonológiai műveleteket mutatja be, melyek segítségével az idegen szavak „magyarrá válnak”.

Ugyancsak népes a **Lexikológia** témakörhöz sorolt írások száma (19).

A Hány szó van a miben? (36–38. old.) szerint a szókincs mennyiségét, jellegét a lakóhely, a nem, a foglalkozás, a műveltség és más tényezők szabják meg; ennek társadalmasított összegződése a szókészlet; a szótárak pedig szóállományt rögzítenek. Az egyén aktív szókinccse a nyelv alap- vagy törzsszókészletének, míg a passzív a peremszókészletnek felel meg. A *vekker* és az *ébredtőóra* – így a szerző – ugyanazt a tárgyat jelöli, de használatuk szintere nem ugyanaz. Az aktív és passzív tartomány közötti vándorlására hozott példája: „Az újdonsült szülők aktív szókinccsége évekre beköltözik a *cumi*, a *kakis* és a *pelenkáz*, és közben a passzívba vándorol át a *csönd*, a *kipihent* és a *szórakozik*” (36. old.). A szavak számának megállapítása nem egyszerű: „Ha a *réz* és a *kivág* egy-egy szó, mennyi a *kivágja a rezet?*” (37. old.) Fokozva a „bizonytalanságot”: „*A most ugrik a majom a vízbe* nem azt jelenti, hogy 'A főemlős ezennel beleveti magát a H₂O-ba', és az elemei nem cserélhetők fel, ezért bizonyos értelemben ez is szó” (37. old.). „*A zöldség* szerepel a szótárban, mivel a jelentése ('konyhaker-

ti növény’) nem derül ki az alkotóelemeiből. A *kékség* viszont kimaradt, mert ez pusztán ’valaminek a kék volta’ (37. old.). **A családok az asszociációs mezőn** (48–50. old.) a szavak közötti kapcsolatokat mutatja be. Szócsaládokról, szómezőkről és szóasszociációs hálózatokról esik szó (az utóbbi kapcsán – a későbbiek során – a létező magyar adatbázisokat érdemes lesz figyelembe venni).

A Hamis barátok (56–58. old.) két nyelv formailag hasonló/azonos elemeinek szemantikai különbségeit tárgyalja (a *Limonade* a németben ’üdítőital’, a portugál *reforma* ’nyugdíj’-at is jelent stb.); a hamis barátok száma inkább növekedni látszik, mintsem csökkenni. Mi a különbség *Olaszország* és *Itália* között a magyar beszédközösségben (**Eddig Itália földjén...**, 90–92. old.)? A szerző korpuszlingvisztikai elemzése a denotatív és a konnotatív jelentés mentén halad: az *Itália* inkább a pozitív, az *Olaszország* inkább a semleges vagy negatívba hajló tartományban használatos (adócsalás inkább Olaszországban fordul elő, kevésbé Itáliában stb.). **A Magasságában** (96–98. old.) a címet adó lexikai elem (*magasságában*) névutó funkcióban való használatát azzal magyarázza, hogy a téri metaforák könnyedén „túlterjeszkednek”, és időviszonyok jelölésére is alkalmasakká válnak. Az eufemizmusról és a performatívumokról a **Hölgyválaszban** (112–114. old.), a nyelvtani nemhez hasonlítható magyar lexikai jelenségekről a **Szónemesítésben** (120–122. old.) esik szó. A szerző a konkordancia eszközével derít fényt a *mentén* szó (**Nyelvi változások mentén**, 130–132. old.), illetve a *piros* és *vörös* (**Itt a piros, hol a vörös?**, 114–116. old.) használati sajátosságaira. Vizsgálat tárgyai az újabb lexikai elemek (*törvénykezés*, *pikkpakk*, *sacc per kábé* stb.), de a régies, elavult szavak is (*reálgimnázium*, *sóhivatal*, *pruszlik* stb.).

A Morfológia témakör közepesen „zsúfolt”; 14 írást sorol ide a szerző.

A Buri: egy furi nevű hami a Mekiben (14–15. old.) cím több *-i* végű szava közül az elsőt bizony csak a helyzet leírása alapján értjük meg. A szerző ezt így ecseteli: „Burit kérsz?” – így a kérdés egy gyorsétterem eladójától. „... rögtön kitaláltam, hogy burgonyára gondolt... Tudtam, hogy a *kérsz* előtt csak főnév állhat, mégpedig tárgyragos, lévén a *kér* tárgyias ige” (14. old.). Valamennyi magyar anyanyelvű így okoskodna (talán a főnév és a tárgyias ige nem villanna be, de ez nem lényeges, a megértést nem akadályozza). A *buri* ad alkalmat az *-i* kicsinyítő képzős alakok számbavételére, azaz: miért *kori* (*korcsolya*), *undi* (*undorító*), de *szitu* (*szituáció* és nem **sziti*) vagy *csajszi* (*csaj*, de nem **csaji*)? **A Halász, vadász, madarász** (18–20. old.) az *-ász/-ész* képző grammatikai és szemantikai kapcsolati hálót írja le; a háló olykor szeszélyes: a foglalkozásneveket illetően van *fogász*, *fülész*, *szemész* stb., de „nincs **lábász*, csakis *ortopéd szakorvos*” (19. old.). A szókinccs gyarapításának más útja a szó elejének, közepének vagy végének elhagyása (miközben a leggyakoribb a szóvég elhagyása). Ezt mutatja be a **Kamu, ulti, hipó** (64–65. old.). **A Haitiből Haitire** (68–70. old.) a helynevek (országnevek) toldalékolásával foglalkozik. A hangrendi ingadozás generálja a kételyt: *Haitiba* vagy *Haitibe*? A szerző számaikat idézem: az internetes előfordulás szerint *Haitiban* (343.000) – *Haitiben* (244.000), *Haitiba* (16.200) – *Haitibe* (6.860), *Haitiből* (124.000) – *Haitiből* (5.030). „Bonnyolítják” a helyzetet a más toldalékokkal mutatott arányok: *Haitira* (29.300)

– *Haitire* (40.600), *Haitiról* (15.200) – *Haitiről* (26.900). A megoldás: a *Haiti* országgént mély, szigetként azonban inkább magas hangrendű (69. old.). Olvashatunk az *-i*, a *-da/-de*, az *-ista* és a *-talan/-telen* képzők viselkedéséről, szóba kerülnek a hangkiesést szenvedő tövek sajátosságai, a szuppletivizmus (*él+het = élhet*; vö. *van+hat = lehet* stb.).

A **Szintaxis** témakör 13 írást kínál olvasásra.

A sorrendiség, az elemek elrendezése valamennyi nyelvi síkon jelentkezik, hol szembeötlőbb, hol kevésbé szembeötlő módon – így a szerző az **Egy édes szeszélyes** (24–26. old.) bevezetőjében. A példák közül szándékosan nem a rendszerjellegűeket idézem meg, hanem egy, a valóságismeret révén megszábotott sorrendet. „Nem mindegy, hogy *Hazament és levetközött* vagy *Levetközött és hazament*” (24. old.). Ennél persze komolyabb példákkal is érvel, illusztrál a szintaxis ügyében. A **birtok viszonya** (34–36. old.) a magyar birtokos szerkezetet elemzi: részben idegen nyelvi példák tükrében a magyar sajátosságokat, részben az önmagukban vett magyar szerkezetek többféleségét. Az utóbbira egy példa: „...a birtokviszony” nem mindig birtoklás. *A Csaba Volvója* átalakítva *Ez a Volvo Csabáé, de a fogyasztás mámore nem lehet *Ez a mámor a fogyasztásé*” (34. old.). A **Forró vizet a kopaszra!** (50–52. old.) a hiányos mondatokat elemzi (mint pl. a címadót, de helyet kap a *Gázt neki, a Gyerekek, asztalhoz!* vagy a *Fel a kezekkel!, Le a kalappal is!* stb.). Ugyancsak hiányosság jellemzi a testnevelő, gyógytornász, balettmester stb. szájából elhangzott utasításokat: *comb megfeszít; levegő orron át beszív, térd berogyaszt* stb. (**Mit csinál a micso-da?**, 101–103. old.). A slágerszövegek – ha igaziak – jó lehetőséget nyújtanak a „beszél”, a hétköznapi beszéd (itt: mondatok) sajátosságait górcső alá venni. Ez történik az **Ott állsz az út végén** (60–62. old.) című tárcában, amely az *ott* szerepét elemzi Máté Péter (az írásnak is címet adó) refrénrészletével. A szerző arra jut, hogy „...az *ott* mutató névmási szerepén kívül igekötőszerű töltelék-szóként is használatos...” (61. old.), majd megadja ennek feltételeit. Szó esik a szerkezetvegyülésről (**Ideadod, lécci?**, 82–84. old., **Kettő dudás egy csárdában**, 104–106. old., **Italt mit hozhatok?**, 204–206. old.) és a mondaton belüli ellipszisről (**Hiányos, de gazdaságos**, 188–190. old.). Rosszallást szokott kiváltani a vonatkozó névmások használatában annak a „szabálynak” egyre gyakoribb megsértése, hogy az *aki* csak személyre, az *ami* nem személyre utal. De ha a szabály csak az „élősegre” fókuszál, akkor mit kezdünk Arany János jól ismert verssorával: „Hallanám dübörgő hangjait **szavának**, **kít** ma képzelnétek Isten haragjának” (**Egy névmás, aki személyeskedik**, 196–198. old.).

Az **Általános nyelvi jelenségek** témaköréhez 11 írást sorol a szerző.

A **Hiánygazdálkodás** (28–30. old.) magyar nyelvi anyagon illusztrálja a nyelveknek azt a közös tulajdonságát, hogy csak bizonyos lehetőségek valósulnak meg. A magyarban nincs **putsza*, **titsz* (*puszta*, *tiszt*), mert a [t] és az [sz] együttes előfordulásakor sorrendjük csak [szt] lehet. A lehetőségek korlátozása a szókincsben is jelentkezik (van *jóllakott*, aki eleget evett, de nincs **jólívott*, tehát, aki nem szomjas). Olykor éppen a többféle lehetőség hoz zavarba (*Elhallgass!*; *Elhallgatnálak napestig.*; *Ezt eddig elhallgattad.* – akár háromféle ige is állhatna a három *elhallgat* helyett). Általános a nyelvekkel kapcsolatban az a vélekedés, hogy a XXI. század végére a mai 6000 nyelvből kb. 600 fog meg-

maradni. A **Holt nyelvek társasága** (30–32. old.) ezt taglalja a latin nyelv alapján. Igaz, a Római Birodalom megbukik, de kisebb-nagyobb különbségek mentén továbbél az újlatin (portugál, spanyol, francia, olasz stb.) nyelvekben. De – igaz, más létezési formákban – továbbél pl. a magyar anyanyelvűek körében is (latin eredetű szavaink bőségéből jó néhányat idéz a szerző). Terítékre kerülnek a (rendszerszintű) nyelvi szabályok (**A szabály az szabály**, 32–34. old.); a nyelvi rendszerben uralkodó redundancia (**A felesleges fölösleg**, 38–40. old.); a nyelvi képességek velünk születettsége (**Pereskedés**, 42–44. old.); a nyelvi változások menete (**Ellentétek vonzásában**, 44–46. old.); a jelöltség és a jelöletlenség (**Jelölt és jelöletlen**, 46–48. old.); az analógia és az anomália görög klasszikusokra visszamenő vitája (**Analógia és anomália**, 72–74. old.).

A **Népi nyelvészet (nyelvi tévhit)** témakörhöz 8 írás tartozik.

Előkerül a hiperkorrekció (túlhelyesbítés) kérdése (**Könyörgöm, akasztjuk fel!**, 78–80. old.), azaz amikor a beszélő vagy az írásmű szerzője túlságosan is helyes formára törekszik (betű szerinti ejtés, *Horváthország* stb.). A **Nincs itt hiba!** (84–86. old.) a hétköznapi beszéd során megfigyelhető megakadás-jelenségeket, szótévesztéseket (*konceptiós tábor a koncentrációs tábor helyett*) elemzi. Szóba hozza a divatszavak helyzetét, sorsát (**A divat igazából arról szól, hogy trendi**, 88–90. old.), cáfolni igyekszik a divatszavakkal szembeni ellenérzések jogosságát. Inkább a zárójelezett alcím – Nyelvi tévhit – vonatkozik az **Ősapánk, az etimon** (92–94. old.) című írásra. Lényege: nem is egy – főleg Európában beszélt – nyelv ilyen vagy olyan kutatói igyekeznek meghatározni a világ „legősibb nyelvét” vagy az ősiség valamilyen mutatóját, bizonyítékát. „A párizsi Sorbonne egyetem nyelvészei... arra keresték a választ, hogy melyik (ti. nyelv) őrzött meg legtöbbet az ősműveltség közös nyelvének elemeiből, az úgynevezett ős-etimonokból” (92. old.). Bár a magyar igen előkelő helyet kap, az efféle kutatások túl sok kérdést vetnek fel ahhoz, hogy eredményeiket komolyan vegyük.

Ebben az alfejezetben kapott helyet a **Tükröm, tükröm, mondd meg nékem** (100–102. old.), ami a nyelveredet kérdését villantja fel. Az erről folytatott antik vita egyik álláspontja (pitagoreusok) szerint természetes a kapcsolat a szavak hangalakja és az általuk jelölt tárgyak között. A szofisták nem látnak ilyen összefüggést, míg a sztoikusok véleménye köztes: „[...] valaha, a nyelv keletkezésének idején a tárgyak nevét saját természetük határozta meg, de később az elsődleges szavakból újak lettek, amelyekben már nem lehetett felismerni a hang és a jelentés belső kapcsolatát” (100. old.). Ferdinand de Saussure tesz pontot az effajta viták végére: a szóban forgó kapcsolat önkényes. Mai példát idéz a szerző: az informatikában gyakran használt, magyarul *kukacnak* mondott jel neve csehül *hering*, görögül *kiskacs*a, héberül *rétes* – a vizuális élmény azonossága ellenére.

A **Ne mondjuk azt, hogy... de miért is?** (126–128. old.) a hibavadászatról értekezik. Közelebbről arról, hogy az európai nyelvek többségében a nemzetállamok kialakulása idején (sajátos eredményként) egy és ugyanazon nyelv különféle területi vagy társadalmi változatai közül az egyik megkapta az irodalmi vagy köznyelv, művelt vagy normatív nyelvváltozat, igényes vagy választékos beszéd rangját; „szabályainak” bárminemű áthágása hiba, logikátlanság, kog-

nitív deficit stb. A szerző kiváló példák segítségével cáfolja ezeket a negatív vélekedéseket. Az **Alakít és alakul** (144–146. old.) az *-ul/-ül* és az *-ít* igeképzők kapcsán utasítja el az ún. nyelvi előíró szemléletet. Gyakran hallható vélekedés, hogy a nyelvészeknek szabályozni kell a nyelvet (bizonyos formákat megőrizni, másokat kigyomlálni). Ezzel a felfogással kel vitára – sikeresen.

A fenti írások tökéletesen megfelelnek az alcím egyik felének: **nyelvi tévhitek**; azonban kevésbé (vagy nem) az első felének (**Népi nyelvészet**). Ez egyfelől azt sugallja, hogy a népi nyelvészet egyenlő valamiféle nyelvi tévhitek listájával. Másfelől át kell gondolni magát a „népi nyelvészet” határait, tartalmát. (A „népi” vagy „laikus” nyelvészet időben korábban létezik, mint a „hivatalos”. Néhány példa: minden beszédközösség – megelőzve a „hivatalos nyelvészetet” – kidolgozza a nyelvi tabuk rendszerét, a közösségben való megszólalás sorrendjét, azaz nyelvhasználati szabályokat hoz létre. A mondókákban gyakoroltatott „hangok” gyakoriság tekintetében igen nagy azonosságot mutatnak fel az adott nyelvben megfigyelhető gyermeki fonéma-elsajátítási sorrenddel. Időben közelebbi példa: a leendő szülők többsége válogat, mérlegel: adott családnévhez mi lenne hangzásban a legjobb keresztnév; egy-egy új vállalkozás beindítása előtt, hogy minél ütősebb legyen, az elnevezés lehet hosszabb vita tárgya stb.).

A **Morfoszintaxis** témakör 6 írást tartalmaz.

A **Mit tetszettél mondani?** (22–24. old.) a személyes viszony kifejezésére szolgáló nyelvi eszközöket tekinti át több nyelv egybevető vizsgálata alapján. Sokféle szempontból vizsgálható az ún. nyelvtani nem (**Nemi felvilágosítás**, 58–60. old.): ha van egy adott nyelvben, akkor azért, ha nincs, akkor meg azért. A nyelvi egybevetés érdekes eredményeket produkálhat: ilyen a *die Brücke* és az *el puente* esete (a *hid* a németben nőnemű, a spanyolban hímnemű). Amikor anyanyelvű beszélőket arra kértek, hogy a két főnév elé illeszsenek mellékneveket, a német beszélők körében leggyakoribb a *szép, elegáns, törékeny, karcsú* volt, a spanyolok körében pedig a *nagy, erős, veszélyes, szilárd*. Gyakran okoznak bonyodalmat a homonim párok (**Ha én rózsá volnék...**, 110–112. old.): *én futnék*, mert a hangrendi illeszkedés szerinti szabályos *futnák* foglalt (többes szám harmadik személy). Ugyanakkor az *én sütnék* – *ők sütnék* pár semmiféle ellenkezést, helytelenítést nem vált ki. Hasonló a *süksükölés* (*szuksükölés, csukcsükölés*); a homonim párok (*hallgatja-hallgassa* stb.) egyik tagja stigmatizált (ennek minden negatív következményével, l. **Ha megért-sük, miért nem szeressük?**, 168–170. old.). Ugyancsak gyakori stigmatizáció (erősebb esetben: tiltás) áldozata a *-tatik/-tetik*, ám a helyzet nem ennyire egyszerű a szerző értő érvelése szerint (**Most már tényleg „nem használtatik”**, 134–136. old.).

A **Fonológia** témakör 5 írást tartalmaz.

Részletes áttekintést kapunk az [r] és az [l] viszonyáról (**Répa, retek... mogyoló**, 54–56. old.). A magyar gyerekek számára alighanem ezek a legnehezebbek; sok nyelvben megfigyelhető a rotacizmus, a lambdacizmus; a japánban [l] van az [r]-t tartalmazó jövevényszavakban (*kóla koora; Bulgária Burugaria* stb.), egyes nyelvekben pedig magánhangzóként funkcionálhatnak. Nyelvünk hangzásáról (a 14 magánhangzó gyakorisági megoszlásáról) két írás ad képet. A **Szedte-vette, teremtette!** (74–76. old.) a leggyakoribb [e]-t (pontosabban:

ennek valamelyik „változatát”); a **Kicsi a bors, és gyenge** (148–150. old.) pedig a legritkább [ú]-t veszi górcső alá. Bár a magánhangzókat a legkönnyebb kiejteni (kimondani), a dolog mégsem ennyire egyszerű – boncolgatja a kérdést a **[j], de érdekes!** (94–96. old.). Ritkán kivetés (elízió) tanúi lehetünk (*gazda-asszony – gazdaasszony*, de nincs kivetés a *faarc, leejt* stb. esetében). Gyakori az [e]-t és az [i]-t tartalmazó hiátus (hangrés) kitöltése (*tea – teja, március – márcijus* stb.), de ne várjunk ebben vaslogikát, mert *kreatív* és nem **krejatív*. Szó esik az oktatói felelősségről is! Egyetemi oktató (különösen dékánként) mit tehet, ha valaki „leendő pedagógus létére lírában közli a betörési szándékát, mert három napja nem evett” (98. old.), súlyosbítva ezt emberölési szándékkal is. Horger Antalról és József Attiláról van szó, az utóbbit költőként tiszteljük, Horgert pedig kiváló nyelvészként (nyelvjárás-kutató, a székelyeket, csángókat kutatja), aki a róla elnevezett törvény okán kap – nagyon helyesen – helyt (Horger-törvény). (Egyébként: dékánunk a bölcsészkar elvégzését engedélyezte költőnknek, csak a tanári pályától tanácsolta el.) Az írás **A hangtörvény fura** ura címet viseli (98–100. old.).

Ugyancsak 5 tanulmány található az **Írás** témakörben.

A **<ch>**, a **nagy macher** (52–54. old.) a magyar ábécébe nem tartozó <ch> viselkedését járja körül; ami attól függ, hogy melyik európai nyelvből vette át a magyar. A kiejtés nagy változatosságot mutat: az angol jövevényszavakban leginkább [cs] (*cherry brandy* stb.), a francia jövevényszavakban [s] (*sanzon* stb.), a német (vagy német közvetítésű ógörög) jövevényszavakban viszont [h] (*almanach, anarchia* stb.). A nyelvek írásrendszerében nem ritka, hogy bizonyos betűknek nincs hangértéke, azaz „némák” (**Néma betűnek anyja sem...**, 70–72. old.). A magyarban aránylag ritka jelenség, egy része nem is okoz semmiféle problémát: *röntgen (röngen), rangkór (rankór)* stb., van azonban kilenc szavunk (*céh, cseh* stb.), amelyek szóösszetételi tagként vitathatóvá teszik az említett némaságot.

Az írástanulás váratlan nehézségeiről ad mustrát a **Homo és hetero** (132–134. old.), mivel ekkor derül fény arra, hogy az azonos hangzás különböző írásmódot kívánhat (*estélye – estéje; térdel – térdel* stb.). A jelenség különösen gyakori az angolban. Az **Iksz-faktor** (158–160. old.) a kiterjesztett magyar ábécé 41. betűjének azt a sajátosságát járja körül, hogy ebben az esetben egy betűnek egy kéttagú hangkapcsolat felel meg (fordítva jobban ismert, l. a kétjegyű betűket: <gy>, <ny> stb.). „A magyar helyesírás első alapelve a kiejtés szerinti írásmód” – idézi a szerző az iskolai tankönyvek egyik gyakori mondatát (**Kiejtés szerint?**, 178–180. old.). Ám a gondos elemzés többféle kételyt támaszt.

Itt megszakítjuk a nyelv-erdő bejárását! Legyél tapasztalt, kezdő vagy tapasztalat nélküli turista/nyelvész/anyanyelvi beszélő, melegen ajánljuk ezt a kirándulást. Az útvonal bejárható, a jelzések kitűnően segítik a tájékozódást; a fizikai/mentális felfrissülés pedig bőven kárpótol minden fáradozásért.